

İran-İsrail Geriliminde 13 Nisan Sonrası “Yeni Denklem” ve Orta Doğu’nun Geleceği - Gülriz Şen

İran ve İsrail arasında Hamas'ın 7 Ekim Saldırısı ve Gazze Savaşı ile giderek tırmanan [gerilim](#), İsrail'in 1 Nisan'da İran'ın Şam büyükelçiliği yerleşkesindeki konsolosluk binasına düzenlediği saldırı ile bambaşka bir boyut kazandı. Saldırıda aralarında İran Devrim Muhafızları Ordusunun kıdemli komutanlarından Tuğgeneral Muhammed Rıza Zahidi'nin de bulunduğu yedi İran askeri hayatını kaybetti. Komutan Zahidi, İran'ın Suriye ve Lübnan'daki askeri operasyonlarında kilit bir isimdi. Bu hamle ile İsrail 7 Ekim saldırılarına dahil olduğunu düşündüğü üst düzey askeri isimlere yönelik operasyonlarına bir yenisini eklemiş oldu. Aralık 2023'te Şam kırsalında Devrim Muhafızları Kudüs Gücü komutanı Seyit Razi Musevi, Ocak 2024'te ise yine Devrim Muhafızlarının üst düzey istihbarat yetkililerinden [Hüccetullah Ümitvar düzenlenen saldırılarda hayatını kaybetmişti](#).

1 Nisan'daki saldırı ise İran askerlerini sahada değil, uluslararası hukuk nezdinde ülke toprağı sayılan İran'ın diplomatik misyonunda hedef aldı.

1 Nisan saldırısı İran'ı, hem İsrail'e karşı caydırıcılığı yeniden tesis etmek hem de içeride özellikle şahin kanattan yükselen öfke ve tepkiyi yatıştırarak meşruiyetini korumak adına tepki vermeye zorladı. İran, Suriye'deki üst düzey kayıpları karşısında daha önce de "intikam" söylemine sarılmış ancak benimsediğı "stratejik sabır" düsturu ile [İsrail'e karşı herhangi bir hamleden kaçınmıştı](#). İranlı yetkililer 1 Nisan'daki saldırının ardından bu hamleyi cevapsız bırakmayacaklarını, ülkenin "cesur adamlarının" [İsrail'i mutlaka "cezalandıracağını" ifade ederken](#), misillemenin bu kez gerçekleşip gerçekleşmeyeceğı, gerçekleşecek olursa ne zaman ve ne şekilde hayata geçirileceğine dair spekülasyon ve tartışmalar saldırının gerçekleştiğı 13 Nisan gecesine dek adeta bir psikolojik harekata dönüştü. İsrail'in İran topraklarından gerçekleşecek bir [saldırıya karşılık verme tehdidine](#), ABD Başkanı [Biden'ın Tahran'ı saldırıdan caydırmak için yaptığı uyarılara rağmen](#), İran misilleme sözünü tuttu ve "Gerçek Vaat" ismini taşıyan operasyonla topraklarından 300'ü aşkın SİHA, seyir füzesi ve balistik füze ile [İsrail topraklarına saldırdı](#). Özellikle 7 Ekim sonrası dönemde Hizbullah ve Husiler gibi vekil güçleri ile İsrail arasında süren çatışmalara müdahil olmayan, İsrail ile doğrudan bir çatışmadan kaçınan İran, bu sefer Suriye'deki mevcudiyetini ve hareket alanını korumak ve İsrail'e "daha fazla geçit vermemek" için 13 Nisan'da "stratejik sabrı" bir kenara bıraktı ve kırmızı çizgilerinin peşinden gitti. Tahran ve Tel Aviv arasındaki tansiyon "gölge savaş" olmaktan çıkarken, gerilim dindirilemezse karşılıklı misillemeler ile bölgeyi ateş çemberine çevirecek bir çatışma ihtimali her zamankinden daha güçlü bir şekilde belirdi.

13 Nisan Misillemesinin Sembolik ve Stratejik Kodları ve İran'ın "Yeni Denklem" Arayışı

13 Nisan'dan bu yana İran'dan gelen açıklamalarda iki temel nokta dikkat çekiyor. Bunlardan ilki, İran açısından 1 Nisan saldırısına yönelik misillemenin tamamlandığı vurgusu. İranlı yetkililer İsrail yeni bir saldırıya kalkışmadığı takdirde İran'dan başka bir hamlenin gelmeyeceğinin altını çiziyor. İkinci husus

ise misillemenin ardından İran Devrim Muhafızları Ordusu Komutanı Tümgeneral Hüseyin Selami'nin duyurduğu "yeni denklem." Selami'nin açıklamaları İran'ın İsrail'e karşı uygulamak istediği yeni caydırıcılık anlayışının temel hatlarını tanımlar nitelikte. İran'ın çıtayı yükselttiği bu yeni denkleme göre: "[Siyonist rejim bundan sonra her nerede \[İran'ın\] çıkarlarına, mallarına, şahsiyetlerine ve vatandaşlarına saldırırsa İran İslam Cumhuriyeti topraklarından ona karşı saldırıda bulunacaktır.](#)"

13 Nisan gecesine dönecek olursak, İran bir yandan İsrail'e kendisine karşı rahatlıkla hamle yapamayacağını hatırlatmayı hedeflerken, öte yandan sadece İsrail ile doğrudan sıcak bir çatışmaya değil ABD'nin müdahil olacağı bir savaşa da mahal vermemek için misilleme operasyonunu planlarken bazı şartları gözetmiş görünüyor. İranlı yetkililer uluslararası tepkileri sınırlamak ve Gazze Savaşındaki insani trajedi nedeniyle bir süredir ABD gibi müttefiklerinin de eleştirilerine hedef olan Netahyahu yönetiminin süreci İran aleyhine çevirmemesi için bu saldırının "ölçülü" ve "meşru" bir tepki olduğunu ve [İran'ın kendini savunma hakkını kullandığını dile getirdi](#). İran, saldırıların hedefinin siviller değil, İsrail'in güneyindeki askeri üsler olduğunu, bu üslerin de İsrail'in 1 Nisan saldırısında kullanılması nedeniyle seçildiğini ifade etti. Gerçek Vaat operasyonunda İran'ın ateşlediği balistik füzelerden yedisinin İsrail hava savunma hatlarını geçtiği ve bu füzelerden bir kısmının Negev'deki Nevatim üssüne isabet ederek kısıtlı bir hasar verdiği biliniyor. Yine saldırı sonrasında gelen açıklamalar İran'ın komşularını saldırının 72 saat öncesinde haberdar ettiğini duyururken, bu sürenin İsrail'e ve müttefiklerine hazırlanmak için gerekli zamanı tanıdığı söylenebilir. Dahası, İran'ın topraklarından ateşlediği SİHA'ların hız limiti ve kat ettikleri mesafe de hesaba katıldığında karşı tarafın operasyonel anlamda epey süre kazandığı ve böylelikle SİHA'ların çoğunun İsrail'e varamadan Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye ve Irak semalarında Amerikan ve İngiliz hava kuvvetlerince düşürüldüğü görülüyor. Son olarak, 1 Nisan'dan 13 Nisan'a giden gergin ve belirsiz süreçte, ABD ve İran arasında Umman, Katar ve Türkiye üzerinden gidip gelen mesajlar da iki aktörün doğrudan konuşmasalar da örtülü bir iletişimde olduklarını gösteriyor.

Böylelikle karşımıza hem İran'ın stratejik simbolizmini askeri başarısından daha fazla önemseydiği görülen bu misilleme ile "temiz bir zafer" elde ettiğini iddia

edebildiği, hem de İsrail ve ABD'nin saldırının başarılı bir şekilde püskürtüldüğü askeri bir zaferi duyurdukları bir tablo çıkıyor. Bu tablo gerilimin dinmesini sağlayabilecekken İsrail'den gelen İran'a er ya da geç bir misilleme ile karşılık verileceği açıklamaları ve bu yeni hamlenin yaratabileceği karşı saldırı ihtimali gerilimi 13 Nisan'ın ötesine taşıdı.

İsrail'in Adımları: 19 Nisan sabahında yaşananlar

İran'ın hamlesi sonra kısa vadede sürecin nasıl şekilleneceği öncelikle İsrail'in hamlesine bağlıydı. Tel Aviv de Tahran'a benzer şekilde hem karşı tarafa cevap verecek hem de gerilimi daha fazla tırmandırmayacak bir hamle üzerinde [uzlaşmaya çalışıyordu](#). İsrail savaş kabinesinde İran'a karşı "derhal, güçlü ve yıkıcı" bir misillemeyi savunan şahin görüşlerin baskın çıkması bölge açısından en kötü senaryo olacaktı. Zira İsrail'in İran topraklarına, bilhassa İran nükleer programına, ya da İran'ın bölgedeki varlığına yapacağı bir saldırı İran'ın ilan ettiği "yeni denkleme" göre Tahran için yeni bir saldırının dayanağını oluşturacak ve korkulan karşılıklı misillemelerin gerçekleşmesi durumunda ise Orta Doğu'nun bir ateş çemberine dönüşmesi kaçınılmaz olacaktı. Tam da bu nedenle başta ABD olmak üzere, pek çok aktörden İsrail'e yoğun bir itidal çağrısı yapıldı, [gerilimin düşürülmesine yönelik diplomatik temaslar arttı](#).

19 Nisan sabahı İsrail'in beklenen hamlesi geldi. İran'ın Natanz nükleer tesislerinin de bulunduğu İsfahan kentinde, Tel Aviv'in stratejik kaygılarla açıktan üstlenmediği, ABD'nin herhangi bir rol oynamadığının altını çizdiği bu hamle ile ilgili ajanslara düşen haberler, kentte İran ordusuna ait bir hava üssüne drone saldırısı düzenlediğini duyurdu. Kimi ABDli kaynaklar ilk haberlerinde füze saldırısından bahsetse de analizler daha çok saldırının quadcopter (dört döner) tipindeki İHA'lar ile [gerçekleştiği ihtimali üzerinde duruyor](#). Saldırı sonrası bazı kaynaklar [füze saldırısı ihtimalinin izini sürmeye devam ediyor](#). İsrail'in 19 Nisan'da İran'ın nükleer tesisleri ya da Devrim Muhafızlarının kontrolündeki bir karargâh ya da üs yerine İran Ordusuna (Arteş) ait bir üsse saldırarak karşı tarafa cevap veren ancak gerilimi tırmandırmaktan imtina eden bir hamle yaptığı görülüyor. Öte yandan bu "kalibre edilmiş" hamle ile İsrail'in de İran hava sahasına girebildiğini, nükleer tesislere çok yakın bir üssü isabet alarak başka bir

sefer nükleer tesisleri vurabileceği mesajını verdiğini de söyleyebiliriz.

Bu kritik gelişmenin ardından İran'dan gelen saldırının başarısız, nükleer tesislerin ise güvende olduğu açıklamaları ve İran medyasının sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kentte hayatın sakin bir şekilde devam ettiği yönündeki haberleri ile Tahran'ın da gerilimi tırmandırma stratejisi gütmediği ve İsrail'in hamlesini "b y tmediği" görülüyor. Oyle ki, İran Dışışleri Bakanı Emirabd llahiyan'ın saldırıda kullanılan dronların ülke içinden "casuslar" eliyle ateşlendiği, saldırı ile İsrail arasındaki bağa dair kesin bir kanıtın olmadığı açıklamaları İran'a da [savaş ihtimalinden uzaklaşmak için bir zemin yaratmış görünüyor](#). 19 Nisan'da Cumhurbaşkanı Reisi'nin konuşmasında İsfahan'daki hadisenin bahsinin bile geçmemesi de yine bu minvalde d ş n lmeli. Böylelikle en azından bir süreliğine İran-İsrail geriliminin Nisan öncesindeki durumuna döneceği öngörülebilir.

Bundan Sonrası?

Uzun vadede düşünüldüğünde, İran ile İsrail arasındaki savaş yeniden gölgelere çekilse bile Gazze Savaşı sürdükçe, bilhassa son krizde aşılan kritik eşikler de dikkate alındığında yeni çatışmalar kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle Gazze Savaşı'nda öncelikle kalıcı bir ateşkesin tesisi, Filistin halkına insani yardımın ulaştırılması, Hamas'ın rehin aldığı İsrail vatandaşlarının serbest bırakılması ve Filistin devletinin kurulmasına yönelik uluslararası ve bölgesel diplomatik çabaların arttırılması oldukça mühim. Fakat İsrail'in İran'a sınırlı bir hamle yapmak kaydıyla ABD'den Gazze'de Refah'a yönelik bir operasyon için yeşil ışık almış olabileceği tahminleri son gerilim açısından da olumsuz bir gelişme.

İran ve İsrail arasında alevlenecek sıcak bir atışma ABD'yi savaşın doğrudan bir parçası yapma riskini taşıdığı için de tehlikeli. ABD İsrail'in "savunması" için adeta bir "zırh" olacağını taahhüt etse de Tel Aviv'in Tahran'a karşı defansif olarak erevelendirerek atacağı herhangi ofansif bir adım [Washington açısından savunma ve saldırı ayırımının kaybolmasıyla sonuçlanabilir](#). İran ile ABD arasındaki bir savaş ise bölgede Amerikan müttefiklerini de içerecek büyük bir

felakete yol açabilir.

Son olarak, bölgedeki iklim İran'ın nükleer programı ile stratejisini gözden geçirmesi ve caydırıcılık için silahlanmaya dönük adımlar atması ile sonuçlanabilir. Bu durumun [İran tarafından üst perdeden dillendirilmeye başlamasını da önemle not etmek lazım](#).

İran ve İsrail ihtilaflarında yeni bir denkleme ararken, bölgenin yeni denkleme mutlaka diplomasi ve barıştan yana kurulmalı.

Dr. Gülriz Şen, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Gülriz Şen, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünde, yüksek lisansını Jean Monnet bursiyeri olarak bulunduğu Belçika Katolik Leuven Üniversitesi Çatışma ve Sürdürülebilir Barış Programında tamamlamış; doktora derecesini ODTÜ Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalından almıştır. Akademik ilgi alanları arasında güncel Orta Doğu siyaseti, İran dış politikası ve küresel siyasette toplumsal cinsiyet konuları yer almaktadır. Gülriz Şen'in ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Ödülü ve Kalbiye Tansel Yayın Ödülü kazanan doktora çalışması, *Devrimden Günümüze İran'ın ABD Politikası: Tarihsel Sosyolojik Bir Analiz* adıyla kitaplaştırılmış ve 2016 yılında ODTÜ Yayıncılık tarafından yayınlanmıştır. Gülriz Şen'in İran-Türkiye ilişkileri,

İran-Körfez İşbirliği Konseyi ilişkileri ve İran'da devlet-toplum ilişkilerinin ekonomi politiğine dair kitap bölümleri ve makaleleri de bulunmaktadır.

Bu yazıya atıf için: Gülriz Şen, "İran-İsrail Geriliminde 13 Nisan Sonrası "Yeni Denklem" ve Orta Doğu'nun Geleceği", Çevrimiçi Yayın, 23 Nisan 2024, <https://www.uikpanorama.com/blog/2024/04/23/gs/>

Telif@*UIKPanorama*. Çevrimiçi olarak yayımlanan yazıların tüm telif hakları Panorama dergisine aittir. Aksi belirtilmediği sürece, yayımlanan yazılarda belirtilen görüşler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK, Global Akademi, Panorama Yayın Kurulu ile editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.